

**«Πρώτα ο άνθρωπος, μετά η απληστία».¹
Πως η παγκόσμια οικονομική κρίση διαμορφώνει
το κράτος πρόνοιας.
- Η περίπτωση της Ελλάδας -**

Ασπρίδης Γεώργιος
Τμ. Διοίκησης & Διαχείρισης Έργων
Τ.Ε.Ι. Λάρισας,
aspriidis@teilar.gr

Χατζηζαφειρίου Θεοδώρα-Μαρία
Τμ. Στατιστικής & Αναλογιστικών - Χρηματοοικονομικών Μαθηματικών
Παν. Αιγαίου
doramx@windowslive.com

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια η παγκόσμια οικονομία διέρχεται τη χειρότερη κρίση όλων των εποχών και αυτό οφείλεται στην παγκοσμιοποίηση των αγορών. Η προτεινόμενη μελέτη αποτελεί μια προσπάθεια καταγραφής των κοινωνικών επιπτώσεων της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που βιώνουμε εδώ και τέσσερα χρόνια. Για αυτό το λόγο παρουσιάζεται έρευνα με θέμα τις κοινωνικές, τις ψυχολογικές, τις εργασιακές και τις πολιτικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Επίσης, τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι πολίτες την κρίση, με σκοπό να διαπιστώσουμε κατά πόσο επηρεάζεται το κράτος πρόνοιας και πως διαμορφώνεται ένα νέο κράτος πρόνοιας στηριζόμενο τόσο στις αρχές της παγκοσμιοποίησης όσο και σε αυτές της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τελικά ποιο είναι το μοντέλο του σύγχρονου κράτους πρόνοιας που πρέπει να καθιερωθεί στην Ελλάδα; Ποιά πρέπει να είναι τα χαρακτηριστικά αυτού και ποιες θα είναι οι προοπτικές του; Ποιος οφείλει να είναι ο ρόλος της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Ε.Κ.Ε.) στη διαμόρφωση του κράτους πρόνοιας;

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ : Οικονομική Κρίση, Παγκοσμιοποίηση, Κοινωνία, Οικονομία των Αγορών, Καπιταλισμός, Κράτος Πρόνοιας

JEL classifications:

Πάντων δ' αυτών αίτιον αρχή η διά
πλεονεξίαν καί φιλοτιμίαν
Θουκυδίδης, Ιστορίαι, 3.82.1-3.83.4

Ρίζα πάντων των κακών έστιν η φιλαργυρία
Παύλου επιστολή προς Τιμόθεον, Α΄ Τιμ 5-10

Εισαγωγή

Σύμφωνα με τους **Marx** και **Engels** (2004) «στις κρίσεις ξεσπά μια κοινωνική επιδημία που σε κάθε άλλη, προηγούμενη, εποχή θα φαινότανε σαν παραλογισμός, η επιδημία της υπερπαραγωγής. Η κοινωνία ξαφνικά βρίσκεται ριγμένη πίσω, σε κατάσταση στιγμιαίας βαρβαρότητας, θα έλεγε

¹Σύνθημα των διαδηλωτών στην πόλη Le Havre της Γαλλίας, ενόψει της Συνόδου G8 στην πόλη Deauville, 23/5/2011.

κανείς ότι ένας λιμός, ένας γενικός πόλεμος ερήμωσης της έκοψε όλα τα μέσα ύπαρξης. Η βιομηχανία, το εμπόριο φαίνονται εκμηδενισμένα».

Είναι γεγονός ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση επηρεάζει τη διεθνή οικονομία και όλα τα κράτη, επιδρώντας πρωταρχικά στις μονάδες παραγωγής. Η αρχή της διεθνούς οικονομικής κρίσης εστιάσθηκε αρχικά στις Η.Π.Α., έχοντας ως σημείο εκκίνησης τον κλάδο των κατασκευών.

Το εθνοκεντρικό σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης μεταλλάσσεται συνεχώς και έχει δημιουργηθεί η υπερεθνική οικονομία, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται νέες οικονομικές πραγματικότητες. Η οικονομία, στηρίζεται στο διεθνές εμπόριο, στην παγκόσμια νομισματική πολιτική, στην ανάπτυξη των πολυεθνικών επιχειρήσεων, στη διεθνή χρηματοδότηση και στην οικονομική μετανάστευση. Αφενός υπάρχουν οι οικονομίες της Ευρωζώνης και κυρίως της Γαλλίας, της Γερμανίας και της Ιταλίας, η οικονομία των Η.Π.Α. και αυτές της Ιαπωνίας και της Κίνας και αφετέρου οι υπερχρεωμένες οικονομίες των κρατών του τρίτου κόσμου και κυρίως της Αφρικής και μερικών κρατών της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής. Χώρες, οι οποίες είτε δεν έχουν εκμεταλλευθεί τα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου είτε δεν έχουν καθόλου πλουτοπαραγωγικές πηγές. Η παγκοσμιοποιημένη οικονομία αποδυναμώνει την εθνική οικονομία και δημιουργεί προβλήματα στον τρόπο με τον οποίο αυτή ασκεί τη διακυβέρνηση στο εσωτερικό του κράτους (Καθημερινή, 2005).

Πολλοί είναι οι οικονομολόγοι που υποστηρίζουν ότι η Μεγάλη Ύφεση του 1929 και η σημερινή παγκόσμια οικονομική κρίση έχουν σημαντικές ομοιότητες αλλά και διαφορές, που αφορούν τόσο στα βασικά τους χαρακτηριστικά όσο και στις πολιτικές για την αντιμετώπισή τους.

Στο πρώτο μέρος της εισήγησης μας θα αναφερθούμε στις κρίσεις διαχρονικά και ειδικά στην τελευταία κρίση, ενώ στο δεύτερο μέρος θα εξετάσουμε τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη διαμόρφωση του κράτους - πρόνοιας στη χώρα μας.

Εννοιολογικές οριοθετήσεις

Η παγκοσμιοποίηση, ως έννοια, εισάγεται για πρώτη φορά από το **M. McLuhan** (1968), ο οποίος αναφέρθηκε στο «Παγκόσμιο Χωριό», τονίζοντας τη διεθνοποίηση, κυρίως, της οικονομίας (υποδομής) και στη συνέχεια της υπερδομής (Βασιλείου και Σταματάκης). Ο Ο.Η.Ε. συνέστησε ειδική επιτροπή για να μελετήσει το ζήτημα της παγκοσμιοποίησης, στο πλαίσιο της 56^{ης} Γ.Σ., Νοέμβριος 2001, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι «ενώ η παγκοσμιοποίηση υπονοεί τη διάδοση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών, έχει αντίθετα διαιρέσει τον κόσμο ανάμεσα σε αυτούς που είναι συνδεδεμένοι στο διεθνές δίκτυο και τους απομονωμένους. Ενώ έχει αυξήσει τη διασυνοριακή κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, έχει από την άλλη μεριά ενισχύσει την πνευματική αφαίμαξη. Ενώ έχει επεξεργασθεί κανόνες για την ολοκλήρωση της διεθνούς αγοράς, αυτοί οι κανόνες έχουν θέσει στο περιθώριο μεγάλα τμήματα του πληθυσμού. Συμπερασματικά, η παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει μια παγκόσμια μειονότητα των προνομιούχων» (Held, 2011, Μπότσαρης, 2002 Βεργόπουλος, 1999).

Στις οικονομίες, παρατηρείται μια μακροχρόνια ανοδική τάση του παραγόμενου προϊόντος με έντονες, όμως, βραχυχρόνιες διακυμάνσεις (φάσεις του οικονομικού κύκλου - *business cycles*). Ο οικονομικός κύκλος αναφέρεται στις διακυμάνσεις της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας γύρω από τη μέση πορεία μεγέθυνσης της οικονομίας. Οι

πιο σημαντικές φάσεις του οικονομικού κύκλου είναι η φάση της ύφεσης, με κύριο χαρακτηριστικό την οικονομική στασιμότητα και το υψηλό ποσοστό ανεργίας και η φάση της άνθησης, όπου η οικονομία αναθερμαίνεται, το προϊόν και η απασχόληση αυξάνονται (Stiglitz και Walsh, 2009).

Στο πλαίσιο αυτό η αποστολή του κράτους πρόνοιας είναι να συμβάλλει στη διαμόρφωση της δημοκρατίας, ώστε να μειωθεί ή αν είναι δυνατό και να εξαλειφθεί η κοινωνική ανισότητα και η φτώχεια. Η ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας, με την έννοια της επέκτασης του ρόλου του κράτους στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, αφορά σε κοινωνικές κατηγορίες που δεν έχουν επαρκή μέσα διαβίωσης (Βασιλείου και Σταματάκης : 240). Το κράτος πρόνοιας, χωρίς να εγκαταλείπει το βασικό ρόλο του εγγυητή της τάξης, της κοινωνικής γαλήνης και της ευημερίας, επεκτείνει τη δράση του και τη συμμετοχή του στην παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών, ώστε να εξασφαλίσει ένα κατώτατο αποδεκτό επίπεδο ζωής για όλους τους πολίτες. Το κράτος πρόνοιας αποτελεί μέρος της ευρύτερης έννοιας της κοινωνικής πρόνοιας, που είναι το πλέγμα των κοινωνικών προγραμμάτων που χρησιμοποιούνται από το κράτος πρόνοιας και συμβάλλουν στην παροχή βοήθειας είτε σε χρήμα είτε σε είδος στις πλέον αδύναμες κοινωνικές ομάδες. Απώτερος στόχος είναι να διασφαλισθεί η κοινωνική ευημερία όλων των πολιτών μιας κοινωνίας (Ρούκουνας, 2005, Ewald, 2000).

Οι παγκόσμιες κρίσεις

Η ιστορία επαναλαμβάνεται την πρώτη φορά
σαν τραγωδία και τη δεύτερη σα φάρσα
Karl Marx

Οι κρίσεις διαχρονικά

Στην παγκόσμια ιστορία από το 1720 έως σήμερα γνωρίσαμε 34 περιόδους οικονομικής ύφεσης. Σημαντικότερες εξ αυτών είναι οι περίοδοι 1873 - 1879 και 1929 - 1933. Οι πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα χαρακτηρίστηκαν από σημαντικούς ρυθμούς ανάπτυξης οι οποίοι όμως, έδωσαν τη θέση τους στη Μεγάλη Κρίση που ξέσπασε μετά την πτώση του χρηματιστηρίου της Ν. Υόρκης τον Οκτώβριο 1929 (Μανδραβέλης, 2011, Joll, 2006).

Πιο συγκεκριμένα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η ραγδαία αναπτυσσόμενη οικονομία της Αμερικής είχε να αντιμετωπίσει την πρώτη από μία σειρά κρίσεων, που χαρακτηριζόταν από πτώση των μετοχών και πανικό. Πριν το 1929 η οικονομία βρισκόταν σε άνθηση, αλλά η «Μαύρη Πέμπτη» του 1929, σηματοδότησε την πτώση του χρηματιστηρίου της Ν. Υόρκης. Η μέρα αυτή αποτέλεσε την αρχή μιας περιόδου, της δεκαετίας 1930, η οποία έμεινε στην ιστορία ως η Μεγάλη Ύφεση. Οι επιπτώσεις της Μεγάλης Κρίσης στις Η.Π.Α. σε αριθμούς ήταν 12.000.000 άνεργοι, 12.000 έχαναν τη δουλειά τους κάθε μέρα, 1 στους 20 γεωργούς ξεσπιτώθηκαν, 20.000 επιχειρήσεις κήρυξαν πτώχευση και 23.000 αυτοκτονίες σημειώθηκαν σε ένα χρόνο. Ο Dow Jones χρειάστηκε 25 χρόνια για να επιστρέψει στα επίπεδα του 1929. Οι επιπτώσεις για την πραγματική οικονομία ήταν τεράστιες, καθώς οι Αμερικανοί είχαν επενδύσει τεράστια ποσά στο χρηματιστήριο, με αποτέλεσμα να χάσουν τα λεφτά τους εκατομμύρια οικογένειες της μεσαίας τάξης (Stiglitz και Walsh, 2009).

Το αμερικανικό χρηματιστήριο υπέστη τη μεγαλύτερη ημερήσια πτώση της ιστορίας του εν καιρώ ειρήνης στις 19 Οκτωβρίου 1987. Ο Dow Jones

απώλεσε το 22% της αξίας του μέσα σε λίγες ώρες. Η κρίση οφείλταν στα συνεχή κρούσματα εσωτερικής πληροφόρησης, στις ριψοκίνδυνες εξαγορές, στην επιβράδυνση της οικονομίας των Η.Π.Α. και την καταβαράθρωση του δολαρίου (Stiglitz και Walsh, 2009).

Στα τέλη της δεκαετίας 1990 όλοι σχεδόν ενδιαφερόντουσαν για τις εταιρείες του διαδικτύου. Το γεγονός αυτό κορυφώθηκε τον Ιανουάριο 2000, όταν η America OnLine (AOL) εξαγόρασε τον όμιλο Time Warner. Λίγο αργότερα, ο δείκτης μετοχών υψηλής τεχνολογίας Nasdaq έχασε, Οκτώβριος 2002, το 78% της αξίας του. Η αμερικανική οικονομία προσγειώθηκε απότομα, οι επενδύσεις «πάγωσαν». Η κρίση οξύνθηκε και λόγω της τρομοκρατικής ενέργειας της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 (Stiglitz και Walsh, 2009).

Οι πετρελαϊκές κρίσεις του 1972 και 1979 έδωσαν το έναυσμα για υψηλό πληθωρισμό και ανεργία στη δεκαετία 1970. Το ποσοστό της ανεργίας στις ανεπτυγμένες χώρες έφτασε στα ύψη. Επίπεδα που θύμιζαν τη Μεγάλη Κρίση του Μεσοπολέμου στην περίοδο 1981-1983 (Abulafia, 2004). Σημαντικές ήταν περιφερειακές κρίσεις όπως αυτές του Γερμανικού νομισματικού συστήματος στη δεκαετία 1920, η κρίση της Τουρκίας στη δεκαετία 1980 όπου ο πληθωρισμός ξεπέρασε το 40%, στο Ισραήλ έφθασε το 116% και στη Βραζιλία το 199%. Τέλος, η κρίση στην Ασία, τη Ρωσία και τη Βραζιλία τη διετία 1997 - 1998 (<http://www.econ.uoa.gr/UA/content/gr/Article.aspx?folder=483&office=16&article=575>, προσπελάστηκε την 28η/5/2011).

Η σημερινή κρίση

Βιώνουμε, εδώ και τέσσερα χρόνια, την πρώτη μεγάλη κρίση του αιώνα μας. Κρίση η οποία οφείλεται στον κλάδο των ακινήτων, στη μείωση της κατανάλωσης, στην πτώση των κερδών και των επενδύσεων σε πολλούς βιομηχανικούς κλάδους – και ειδικά στην αυτοκινητοβιομηχανία και τέλος στο γεγονός ότι οι επενδυτές αφαίρεσαν τις επενδύσεις τους από τις νέες αναπτυσσόμενες χώρες. Αποτέλεσμα αυτών ήταν το Α.Ε.Π. να συρρικνωθεί, παγκοσμίως, η υπερσυσσώρευση κεφαλαίου σε συνδυασμό με υποκατανάλωση, η ανεργία αυξήθηκε ή παρέμεινε υψηλή, οι τιμές στην ενέργεια και στα τρόφιμα αυξήθηκαν. Μια σειρά μέτρων προσπάθησαν να περιορίσουν τις επιπτώσεις τις κρίσεις, με αποτέλεσμα να παρατηρούμε ορισμένες οικονομίες σε ανόρθωση και άλλες σε στασιμότητα ή και ύφεση (μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα) (Roth, 2011).

Οι οικονομικές κρίσεις στην Ελλάδα

Πρέπει να λαλήσωμεν προς αυτούς
«επτωχεύσαμεν δυστυχώς»
Χ. Τρικούπης, 10/12/1893

Έχουν περάσει σχεδόν 80 χρόνια από την τελευταία «χρεοκοπία» της Ελλάδας. Ήταν η χρονιά της τελευταίας από τις τέσσερις ελληνικές πτωχεύσεις των ετών 1827, 1843, 1893(σταφιδική κρίση) και 1932. Πτωχεύσεις που οφείλονταν στην αδυναμία της χώρας να εξυπηρετήσει έναν υπέρμετρο και πανάκριβο εξωτερικό δανεισμό και λύνονταν με ακόμη μεγαλύτερο και επαχθέστερο δανεισμό, δημιουργώντας έναν φαύλο – οικονομικό– κύκλο. Και που είχαν σχεδόν πάντα μια έμμεση ή άμεση σχέση με την εθνική κυριαρχία. Η πτώχευση του 1893 είχε ως αποτέλεσμα η ελληνική κοινωνία να γίνει πιο συντηρητική και να εμφανισθούν πολλές κοινωνικές συγκρούσεις, όπως τα Ευαγγελικά (1901) (η μετάφραση των

Ευαγγελίων στη δημοτική), τα Ορεσטיακά (η μετάφραση της τριλογίας του Αισχύλου στη δημοτική), η μετανάστευση στο εξωτερικό,² η αστικοποίηση, το κίνημα στο Γουδί, η αλλαγή στο πολιτικό σύστημα και άλλα (National Geographic, 2010, Δομή τ. 11, 2006). Τα γεγονότα που οριοθέτησαν το τέλος της περιόδου αυτής ήταν η διαδήλωση των αγροτών στο Κιλελέρ και η εκλογή του Ελ. Βενιζέλου στην πρωθυπουργία.

Η κρίση του 1932, απόρροια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης 1929, είχε επιπτώσεις και στην κοινωνία με πολλές κοινωνικές συγκρούσεις, απεργιακές κινητοποιήσεις, εξεγέρσεις αγροτών, φοιτητικές διαμαρτυρίες και με αποτέλεσμα την κατάρρευση του καθεστώτος της αβασίλευτης δημοκρατίας (Κονδύλης, 2010, National Geographic, 2010, Προβόπουλος 2009, Joll 2006, Δομή τ. 11, 2006, Abulafia 2004).

Η σημερινή παγκόσμια κρίση «επηρέασε» την ελληνική οικονομία. Η ελληνική οικονομία είναι, κυρίως, μια οικονομία υπηρεσιών (τουρισμός, ναυτιλία, τηλεπικοινωνίες και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες). Με την υιοθέτηση του Ευρώ, δεν υπάρχει πια εθνική πολιτική συναλλαγματικής ισοτιμίας.³ Η εισροή κεφαλαίων υποστηρίζεται και από τους πόρους των Διαρθρωτικών Ταμείων της Ε.Ε., ενώ ο γεωργικός τομέας υπάγεται στην Κοινή Αγροτική Πολιτική (Κ.Α.Π.). Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών παραμένει βασικό πρόβλημα, που δεν είναι πια δυνατό να αντιμετωπισθεί με υποτίμηση της δραχμής ή με συμφωνίες «εμπορικών συμψηφισμών». Το δημόσιο έλλειμμα και χρέος γίνεται αντικείμενο διαβούλευσης με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή βάσει των κανόνων του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης και απαιτούν αξιόπιστη δημοσιονομική πολιτική. Οι δημοσιονομικές εξελίξεις κρίνονται καθημερινά στις διεθνείς αγορές, οι οποίες διαμορφώνουν τη διαφορά αποδόσεων μεταξύ των κρατικών ομολόγων της Ελλάδας και εκείνων των άλλων χωρών και τελικά καθορίζουν το κόστος δανεισμού του Δημοσίου (Καθημερινή 2011, Προβόπουλος 2009).

Στην ετήσια έκθεσή του για την απασχόληση, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) προβλέπει ότι το 2011 η ανεργία θα ανέλθει στο 14,3%. Η ανεργία αυξήθηκε από το 8% του Δεκεμβρίου 2007 στο 10,2% το Δεκέμβριο 2009. Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.) η ανεργία στην Ελλάδα, κατά το πρώτο τρίμηνο 2011, έχει ανέλθει σε 15,9%.⁴

Η επιδείνωση της κατάστασης στον τομέα της απασχόλησης συνδέεται με τη μείωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Ε.Π.) στο 2,5% το 2011 (-5,5% στο πρώτο τρίμηνο 2011) (<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>, προσπελάσθηκε την 5η/8/2011). Οι πραγματικές αμοιβές των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα -δίχως να υπολογίζεται ο πληθωρισμός- προβλέπεται να μειωθούν κατά 0,8% το 2011.

Μετά την προσφυγή στο Δ.Ν.Τ. το ασφαλιστικό σύστημα δεν μπορεί να δώσει αξιοπρεπείς συντάξεις και ποιοτικές υπηρεσίες. Το 70% των συνταξιούχων λαμβάνουν συντάξεις κάτω των 750 €, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό ιδιωτικών δαπανών υγείας που φτάνει το 57,1%. Μισθοί, συντάξεις και άλλες κοινωνικές δαπάνες παραμένουν χαμηλά, ενώ τα εργασιακά δικαιώματα

²187.727 Έλληνες μετανάστευσαν από το 1893 έως το 1910. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας ήταν 2.684.090 (1910) (Ψαλιδόπουλος, 2011).

³Σύμφωνα με την Ερμηνευτική Δήλωση του άρθρου 80 του Συντάγματος.

⁴Το 2006 η ανεργία ήταν 9,2%, το 2007 ήταν 7,7%, το 2008 ήταν 6,6%, το 2009 ήταν 8,5% και το 2010 ήταν 12% (Καθημερινή, 21/8/2011, Β3).

μειώνονται, λόγω των ελαστικών σχέσεων εργασίας και της αγοράς. Δίπλα στους άνεργους - φτωχούς πολλαπλασιάζονται οι εργαζόμενοι - φτωχοί με γρήγορους ρυθμούς. Ταυτόχρονα, οι εργαζόμενοι αποδέχονται μορφές κατανομής της φτώχειας και της ανεργίας που μας γυρίζουν αρκετά χρόνια πίσω (στην ιστοσελίδα <http://www.insurancedaily.gr/blog/?p=19475>, προσπελάσθηκε την 17^η/8/2011).

Πίνακας 1 : Πρόσφατα στατιστικά στοιχεία

Στοιχείο	Περίοδος	Τιμή
Δείκτης Τιμών Καταναλωτή (Πληθωρισμός)	Αυγ. 11/Αυγ. 10	1,7
Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή	Αυγ. 11/Αυγ. 10	1,4
Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Προσωρινά στοιχεία)	Β' 3μηνο 2011	-7,3
Δείκτης Ανεργίας	Β' 3μηνο 2011	16,3
Δείκτης Βιομηχανικής Παραγωγής	Ιουλ. 11/Ιουλ. 10	-2,8
Δείκτης Κύκλου Εργασιών στο Λιανικό Εμπόριο	Ιουν. 11/Ιουν. 10	-8,2
Δείκτης Τιμών Παραγωγού στη Βιομηχανία	Ιουλ. 11/Ιουλ. 10	9,1
Οικοδομική Δραστηριότητα (όγκος)	Μαι. 11/Μαι. 10	-29,5
Πραγματικός Πληθυσμός Απογραφής	2001	10.964.020
Μόνιμος Πληθυσμός (απογραφής 2001)		10.934.097

Πηγή : <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE> (προσπελάσθηκε την 22^α/9/2011)

Έρευνες για τις κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης

Έρευνα του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Αθηνών (Ε.Β.Ε.Α.), κατέγραψε (2009), σημαντική μείωση τόσο των κερδών της πλειοψηφίας των βιοτεχνικών επιχειρήσεων της Αθήνας όσο και της απασχόλησης. Τα έσοδα των επιχειρήσεων μειώθηκαν κατά 1/3 το 2009 και η απασχόληση κατά 25.000 άτομα (Τσιάντος, 2010).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ.) προειδοποιούσε από τον Ιανουάριο 2009 για τις επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Τόνιζε ότι η πρώτη προτεραιότητα σε κάθε χώρα, που θα αντιμετωπίσει απότομη οικονομική πτώση, πρέπει να είναι η προστασία της ζωής και των περιουσιών των πολιτών που θα είναι σε μεγαλύτερο ρίσκο. Παρατηρούσε αύξηση της εγκληματικότητας, κυρίως στα αστικά κέντρα τα οποία υφίστανται τη μεγαλύτερη πίεση από την ανεργία και την ανασφάλεια της εργασίας. Ένα θέμα, που λαμβάνει εκρηκτικές διαστάσεις, είναι η αύξηση των αυτοκτονιών για οικονομικούς λόγους. Στην εφ. «Πρώτο θέμα» αναφέρεται ότι «ένας Έλληνας αυτοκτονεί κάθε μέρα λόγω χρεών» (Τσιάντος, 2010).

Έρευνα του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης (Β.Ε.Θ.) απέδειξε ότι το 40% των συνταξιούχων αναγκάζονται να εργασθούν για να επιβιώσουν, ενώ το 69% θεωρεί ότι η σύνταξη είναι χαμηλή. Επιπλέον, το 43% απαντά ότι χειροτέρευσε η ζωή του μετά τη σύνταξη (Τσιάντος, 2010).

Έρευνα του Πανεπιστήμιου της Οξφόρδης (αναδημοσίευση στους *Financial Times*) συνδέει την ανεργία σε ποσοστό 25% τόσο με τη νοσηρότητα όσο και με τη θνησιμότητα των πληθυσμών που πλήττονται οικονομικά και αναδεικνύει ότι η οικονομική κρίση σε 26 χώρες της Ευρώπης από το 1970 έως και το 2007 συνδέεται με σημαντική αύξηση στις ψυχικές διαταραχές και στον αλκοολισμό (Ξανθάκη, ____).

Σε έρευνα του Ευρωβαρόμετρου (*Μάιος 2010*), για τον κοινωνικό αντίκτυπο της κρίσης στις χώρες - μέλη της Ε.Ε. οι Έλληνες εμφανίζονται να καταλαμβάνουν την πρώτη θέση μεταξύ των πολιτών της Ε.Ε. για το πόσο άσχημα θεωρούν ότι έχουν πληγεί από την κρίση. Το 69,3% των Ελλήνων θεωρούν ότι τους επόμενους δώδεκα μήνες θα υπάρξει επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης των νοικοκυριών τους. Το 43,9% των Ελλήνων δηλώνει ότι δίνει συνεχώς αγώνα για να πληρώσει τους λογαριασμούς του νοικοκυριού του και το 93,7% των συμπολιτών μας πιστεύει ότι η φτώχεια έχει παρουσιάσει αύξηση στην Ελλάδα τον τελευταίο χρόνο. Το 28,8% των Ελλήνων δηλώνει ότι στη διάρκεια των δώδεκα τελευταίων μηνών υπήρξε στιγμή κατά την οποία δεν είχε χρήματα να εξοφλήσει πάγιους λογαριασμούς, να αγοράσει τρόφιμα ή άλλα καταναλωτικά αγαθά. Το 30,2% των Ελλήνων εκφράζουν φόβους ότι τους επόμενους δώδεκα μήνες υπάρχει κίνδυνος να μην είναι σε θέση να πληρώσουν έγκαιρα το ενοίκιο του σπιτιού τους ή κάποιο δάνειο. Το 34,9% των Ελλήνων που απασχολούνται δηλώνουν ότι τους επόμενους δώδεκα μήνες δεν είναι καθόλου σίγουροι πως θα διατηρήσουν τη σημερινή θέση εργασίας τους και το 73% πιστεύουν ότι είναι «απίθανο ή μάλλον απίθανο» να βρουν δουλειά σε περίπτωση που απολυθούν (<http://www.megaline.gr/2010-02-27-18-58-37/255-oi-epiptoseis-oikonomikhs-krisis-2010.html>, προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).

Ακόμη και οι σχετικοί δείκτες αποδεικνύουν τη μείωση του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το Δείκτη Ευημερίας του βρετανικού Legatum Institute για το 2010, για την πιο ευημερούσα χώρα στον πλανήτη, η Ελλάδα κατατάχθηκε 39η στη σχετική λίστα (πρώτη η Νορβηγία). Τα συγκριτικά «ισχυρά» σημεία της Ελλάδας, σύμφωνα με το Δείκτη Ευημερίας, είναι δύο. Η εκπαίδευση και η υγεία. «Μέτρια» με κίτρινη σήμανση στο δείκτη είναι η οικονομία, η επιχειρηματικότητα και οι ευκαιρίες, η διακυβέρνηση και η ασφάλεια. Στο «κόκκινο», βρίσκονται οι ατομικές ελευθερίες και το κοινωνικό κεφάλαιο (στην ιστοσελίδα <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=363555>, προσπελάσθηκε την 19^η/8/2011). Η σελίδα της Ελλάδας είναι <http://www.prosperity.com/country.aspx?id=GR> (προσπελάσθηκε την 19^η/8/2011).⁵

⁵Σύμφωνα με τον ανεξάρτητο οργανισμό, ο δείκτης ευημερίας «η μοναδική παγκοσμίως αξιολόγηση του υλικού πλούτου και της ευημερίας των πολιτών», καταρτίζεται από το 2006 από ερευνητές που συλλέγουν και αναλύουν στοιχεία για 110 χώρες που καλύπτουν το 90% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η κατάταξη γίνεται με βάση οκτώ κριτήρια, τα οποία συνδιαμορφώνουν το «δείκτη» και αυτά είναι η οικονομία, η επιχειρηματικότητα και οι ευκαιρίες, η διακυβέρνηση, η εκπαίδευση, η υγεία, η ασφάλεια, οι ατομικές ελευθερίες και το κοινωνικό κεφάλαιο (περιλαμβάνει την κοινωνική συνοχή, την αλληλεγγύη και την εμπιστοσύνη μεταξύ των πολιτών). Η κατάταξη ανά δείκτη στη σελίδα <http://www.prosperity.com/rankings.aspx> (προσπελάσθηκε την 19η/8/2011). Τέλος, η κεντρική σελίδα του δείκτη είναι <http://www.prosperity.com/default.aspx> (προσπελάσθηκε την 19η/8/2011).

Η μεθοδολογία της έρευνας

Στο 2010, με την οικονομική κατάσταση της χώρας σε κίνδυνο χρεοκοπίας και τους μεγάλους χρηματοπιστωτικούς - επενδυτικούς οργανισμούς να αμφισβητούν την πιστοληπτική της ικανότητα, πραγματοποιήσαμε μικρή, σε έκταση, έρευνα για να διαπιστώσουμε τα αποτελέσματα της οικονομικής κρίσης στους Έλληνες πολίτες. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε την περίοδο Οκτωβρίου 2010 - Δεκεμβρίου 2010 και σκοπός της ήταν να καταγραφούν οι απόψεις των πολιτών σχετικά με τις επιπτώσεις της κρίσης σε κοινωνικό, πολιτικό και ψυχολογικό επίπεδο και να συντελέσει στη διαμόρφωση άποψης σχετικά με τη γνώμη που έχουν οι πολίτες για την κρίση.

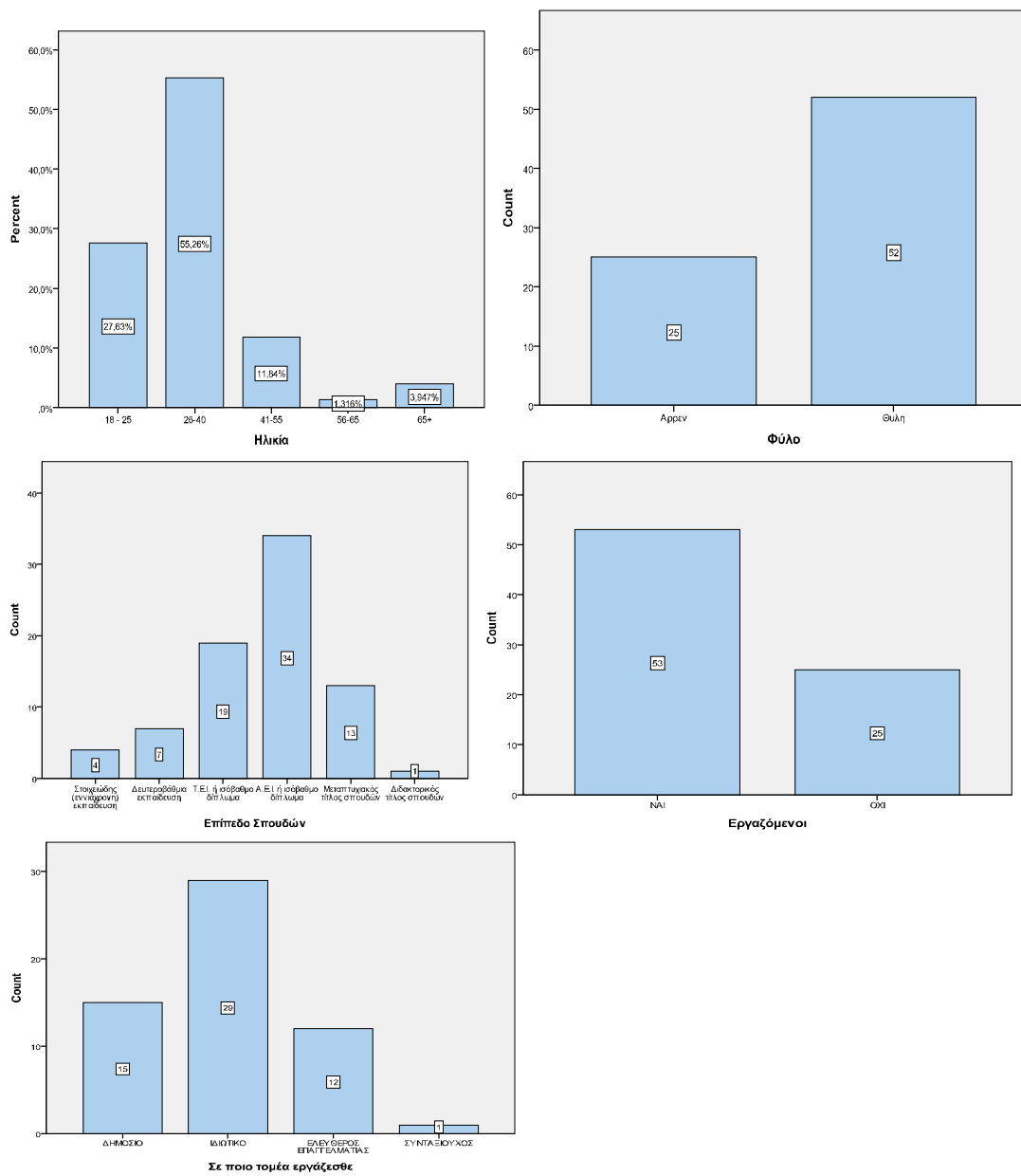
Η αποστολή των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και με τον ίδιο τρόπο συνελέγησαν και οι απαντήσεις. Το δείγμα ήταν από όλη την Ελλάδα. Τα πλεονεκτήματα της ηλεκτρονικής συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ήταν ότι οι ερωτώμενοι δεν πιέστηκαν χρονικά για τις απαντήσεις, κόστισε λιγότερο, δεν υπήρχε επιρροή του ερευνητή στις απαντήσεις. Αντίθετα, τα μειονεκτήματα που παρουσιάζει η μέθοδος αυτή, τα οποία και επαληθεύθηκαν, ήταν το χαμηλό ποσοστό και ο αργός ρυθμός επιστροφής των ερωτηματολογίων και ότι είναι ακατάλληλη μέθοδος για ανοιχτές ερωτήσεις. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από κλειστές ερωτήσεις όπου ο ερωτώμενος καλείται να επιλέξει μεταξύ συγκεκριμένων απαντήσεων. Σκοπός μας ήταν να διαμορφώσουμε ένα ερωτηματολόγιο μικρό, χρηστικό και ευέλικτο για τη συμπλήρωση του από τους πολίτες. Για την τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου μελετήθηκαν μια σειρά ερευνών που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Ο σχεδιασμός της έρευνας, περιελάμβανε τον προσδιορισμό του ερευνητικού προβλήματος και των ερευνητικών στόχων, τη διαμόρφωση και τη δημιουργία των εργαλείων συλλογής δεδομένων, την εφαρμογή της προβλεπόμενης δειγματοληψίας, τη συλλογή και έλεγχο και την επεξεργασία δεδομένων, την ανάλυση αποτελεσμάτων, τα συμπεράσματα και τέλος τις προτάσεις (Ρόντος και Ράπανης, 2006).

Τα αποτελέσματα της έρευνας

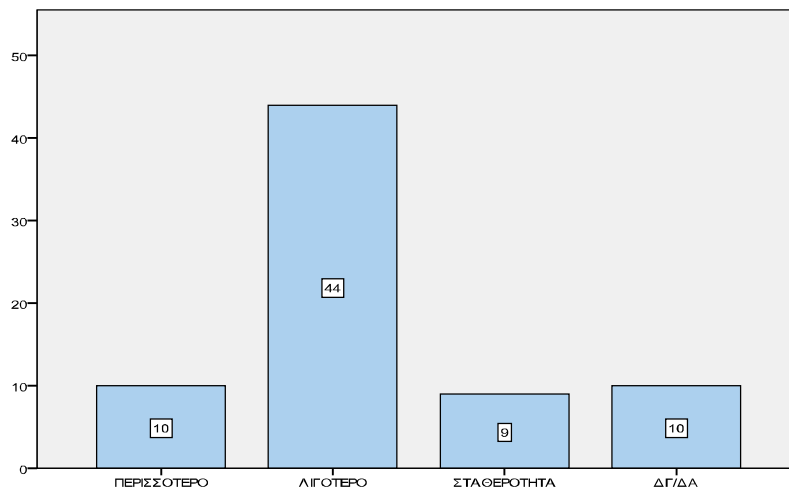
Στα διαγράμματα που ακολουθούν περιγράφονται τα δημογραφικά στοιχεία της έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι ανήκουν κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 26-40 στη συνέχεια 18-25 και τέλος 41-55. Δηλαδή, στη δυναμική ηλικιακή ομάδα που αποτελούν και τη βάση του εργατικού δυναμικού της χώρας. Απάντησαν κυρίως γυναίκες και λιγότερο άντρες. Όσον αφορά το εκπαιδευτικό τους επίπεδο είναι κυρίως πτυχιούχοι Α.Ε.Ι. και κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών και στη συνέχεια πτυχιούχοι Τ.Ε.Ι. και αυτοί που ολοκλήρωσαν τη δευτεροβάθμια και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στην πλειοψηφία τους εργάζονται, κυρίως στον ιδιωτικό τομέα και στη συνέχεια στο δημόσιο ή ως ελεύθεροι επαγγελματίες.

Διαγράμματα 1 - 5 : Δημογραφικά Στοιχεία

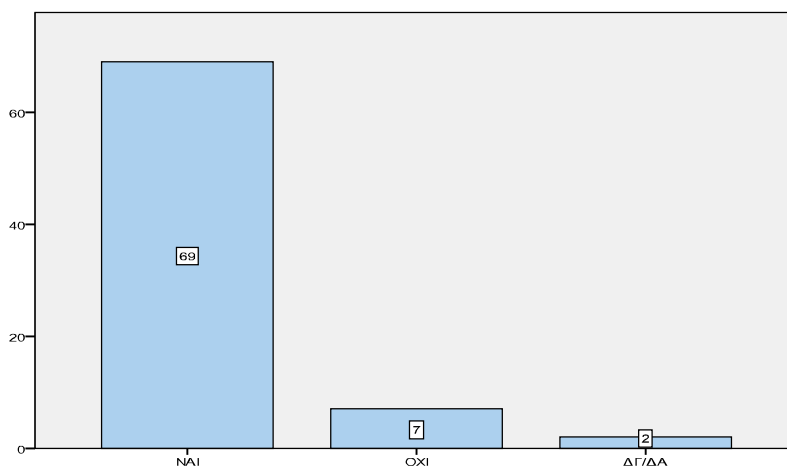

Διάγραμμα 6 : Αισθάνεστε περισσότερο ή λιγότερο ασφάλεια για την εργασία σας την τελευταία περίοδο;

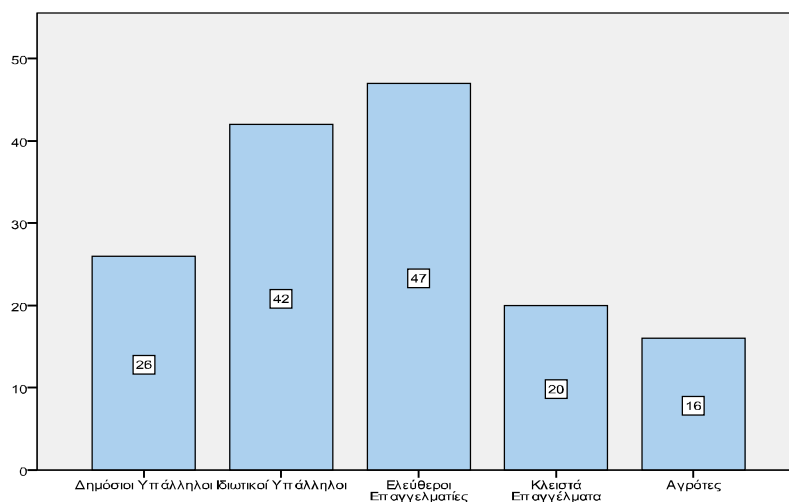
Σύμφωνα με τις απαντήσεις η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων δήλωσε ότι αισθάνεται λιγότερη ασφάλεια στην εργασία τους κατά την τελευταία περίοδο, λόγω των συνεχών αλλαγών στις εργασιακές σχέσεις.

Διάγραμμα 7 : Πιστεύετε ότι έχουν αλλάξει οι εργασιακές σχέσεις λόγω της κρίσης;

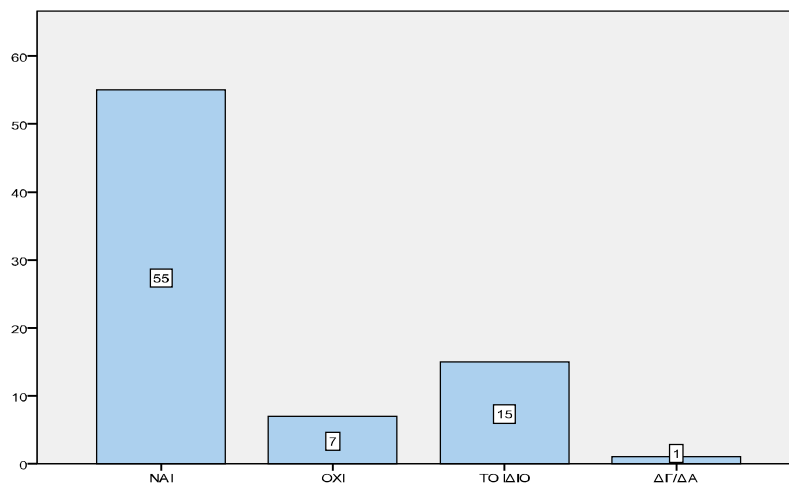
Ως εκ τούτου είναι λογική η απάντηση και στην επόμενη ερώτηση, ότι δηλαδή στην πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι οι εργασιακές σχέσεις έχουν αλλάξει κατά την περίοδο της κρίσης.

Διάγραμμα 8 : Κατά τη γνώμη σας ποιά από τα παρακάτω επαγγέλματα έχουν πληγεί περισσότερο από την οικονομική κρίση;

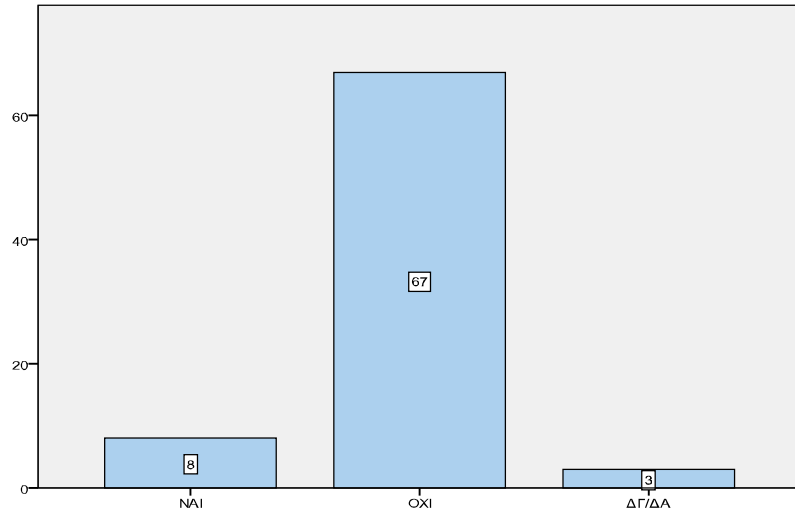
Κατά τη γνώμη των ερωτώμενων τα επαγγέλματα που έχουν πληγεί περισσότερο είναι κατά σειρά οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι ιδιωτικοί υπάλληλοι, οι δημόσιοι υπάλληλοι, τα κλειστά επαγγέλματα και τέλος οι αγρότες.

Διάγραμμα 9 : Θεωρείτε πως η οικονομική κρίση σας έχει κάνει πιο συντηρητικούς (κοινωνικά, ιδεολογικά, οικονομικά);

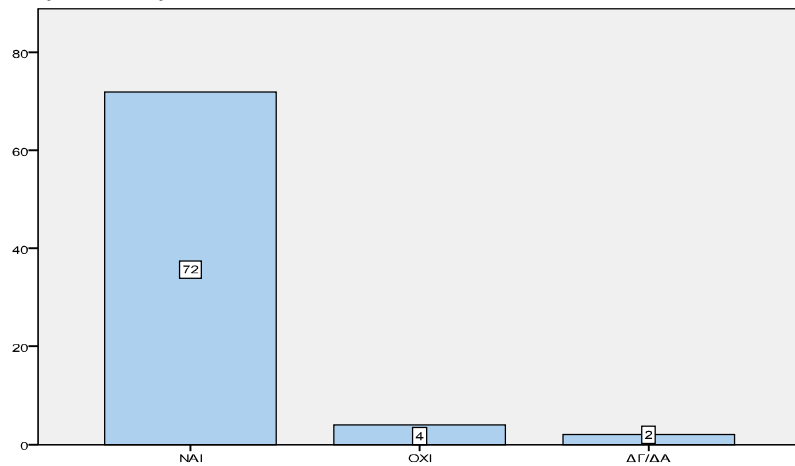
Στην πλειοψηφία τους δηλώνουν ότι λόγω της οικονομικής κρίσης έχουν γίνει πιο συντηρητικοί στις απόψεις τους.

Διάγραμμα 10 : Πιστεύετε ότι υπάρχει κοινή αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης από την ελληνική κοινωνία;

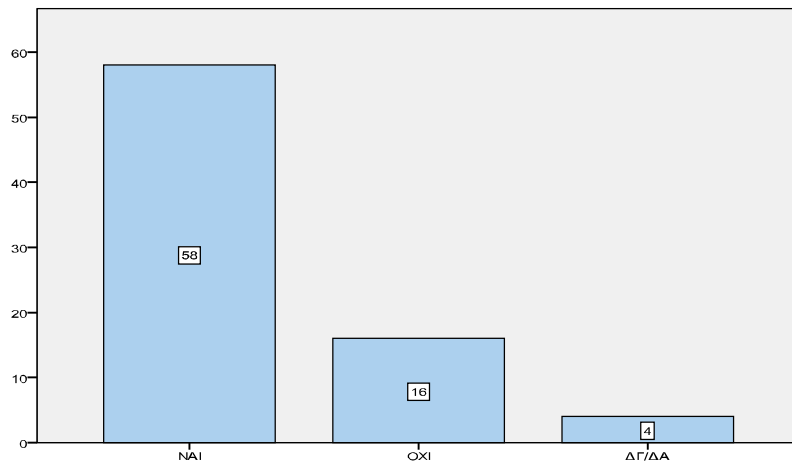
Στην πλειοψηφία τους πιστεύουν ότι δεν υπάρχει κοινή αντιμετώπιση της κρίσης από τους Έλληνες.

Διάγραμμα 11 : Πιστεύετε ότι αυξάνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός λόγω της οικονομικής κρίσης;

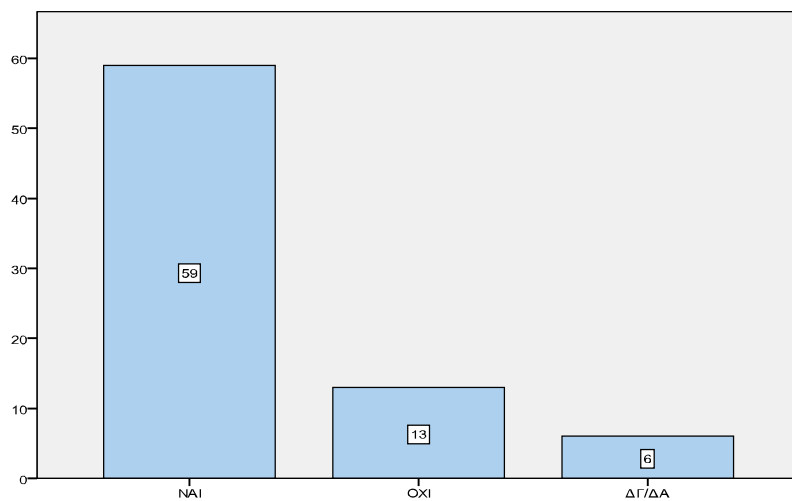
Στη συντριπτική πλειοψηφία τους πιστεύουν ότι αυξάνεται ο κοινωνικός αποκλεισμός λόγω της οικονομικής κρίσης.

Διάγραμμα 12 : Πιστεύετε ότι λόγω της οικονομικής κρίσης πλήττεται η φιλανθρωπία;

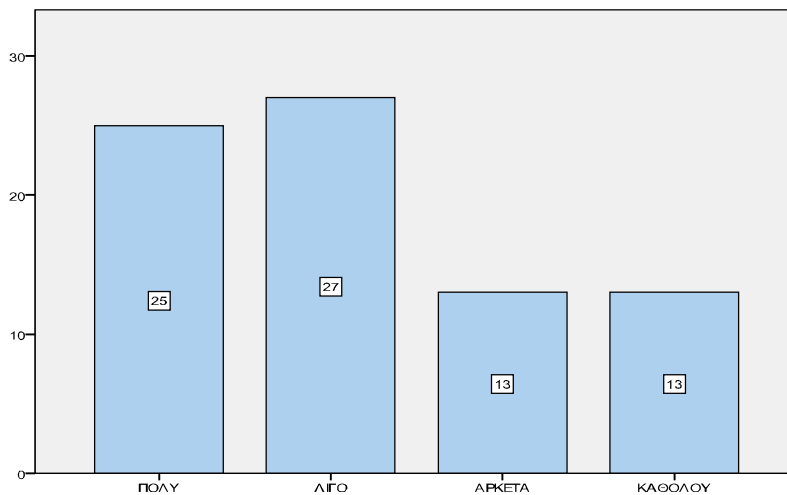
Στη συντριπτική πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι λόγω της οικονομικής κρίσης έχει πληγεί και η φιλανθρωπία.

Διάγραμμα 13 : Πιστεύετε ότι αλλάζουν οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές;

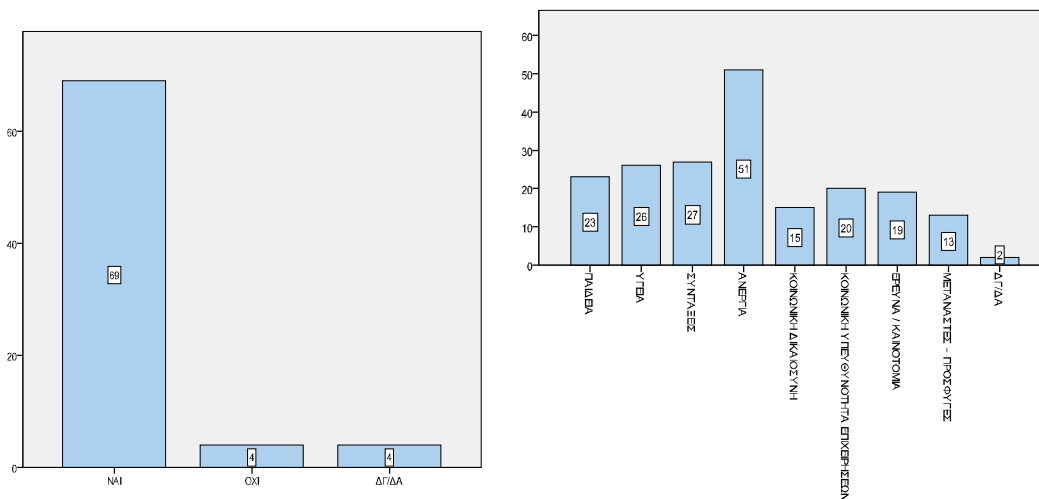
Στη συντριπτική πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι πιστεύουν ότι λόγω της οικονομικής κρίσης αλλάζουν σταδιακά οι κοινωνικές δομές της Ελλάδας.

Διάγραμμα 14 : Πόσο έχει επηρεάσει την ελεύθερη βούλησή σας η σημερινή οικονομική κρίση;

Οι απαντήσεις είναι μοιρασμένες στο ερώτημα ένα η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει την ελεύθερη βούλησή τους και την ελεύθερη επιλογή τους.

Διάγραμμα 15 & 15α : Πιστεύετε ότι μειώνεται το κράτος - πρόνοιας λόγω της κρίσης; Εάν ναι ποιος τομέας έχει πληγεί περισσότερο;

Από τα τελευταία διαγράμματα συμπεραίνουμε ότι το σύνολο σχεδόν των ερωτώμενων πιστεύουν ότι το κράτος πρόνοιας σταδιακά μειώνεται και κυρίως εις βάρος των ανέργων, των συνταξιούχων, του τομέα της υγείας και της παιδείας. Και λιγότερο πιστεύουν ότι επηρεάζεται η έρευνα / καινοτομία, η κοινωνική δικαιοσύνη και οι μετανάστες.

Συμπερασματικά, από τις έρευνες που αναφέραμε καταλαβαίνουμε ότι οι Έλληνες είναι απογοητευμένοι από τη μέχρι τώρα κατάσταση και δε διακρίνουν άμεση βελτίωση των οικονομικών τους δεδομένων και των εργασιακών τους σχέσεων στο άμεσο μέλλον. Μάλλον το αντίθετο διακρίνουμε. Επίσης, πιστεύουν ότι το κράτος πρόνοιας συνεχώς μειώνεται και δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα συνεχώς αυξανόμενα προβλήματα που δημιουργεί η οικονομική κρίση. Και αποτέλεσμα όλων αυτών είναι να εμφανίζονται τα ίδια φαινόμενα κοινωνικής παθολογίας όπως είχαν εμφανισθεί και στο παρελθόν, δηλαδή η κοινωνία συντηρητικοποιείται, η μετανάστευση αυξάνεται (σύμφωνα με δημοσίευμα της Καθημερινής 2/9/2010, εκατοντάδες χιλιάδες πολίτες αλλά και εταιρείες έχουν κάνει αίτηση για να φύγουν στο εξωτερικό - χειρότερο κύμα και από τη δεκαετία 1950) (γεγονός που ανέδειξε σε συνέντευξή του ο Καθηγητής **Mark Mazower**).

Επίλογος

Ας είμαστε ρεαλιστές, ας απαιτήσουμε το αδύνατο!
Che Guevara

Ένας από τους συντάκτες της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου,⁶ ο Γάλλος πρέσβης **St. Hessel** οραματίζεται «μια κοινωνία για την οποία θα είμαστε και πάλι υπερήφανοι, όπου δεν θα θίγονται οι συντάξεις, οι κατακτήσεις της κοινωνικής ασφάλισης ..... το χάσμα ανάμεσα σε πλούσιους και φτωχούς ποτέ άλλοτε δεν υπήρξε τόσο βαθύ. Απειλούνται θεμελιώδη δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην υγεία, στη σύνταξη, στη συνδικαλιστική οργάνωση, στην υποδοχή των μεταναστών. Οφείλουμε να υπερασπιστούμε ένα σύστημα αξιών στο οποίο βασίζονται οι σύγχρονες δημοκρατίες. Οι αξίες αυτές περιγράφονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» (<http://www.enet.gr/?i=news.el.politikh&id=281684>, προσπελάσθηκε την 6η/6/2011).

Ειδικά σε περιόδους κρίσης το κράτος οφείλει να αποτελέσει «ασπίδα» για τους πολίτες του. Τα επιδόματα (όπως ασθενείας, ανεργίας και άλλα) καθώς και οι συντάξεις, οφείλουν να λειτουργούν με βάση την αρχή της αναπλήρωσης του εισοδήματος. Σήμερα, κάτω από τις ρευστές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και την αύξηση των κοινωνικών προβλημάτων, τίθεται το ζήτημα του επαναπροσδιορισμού του κράτους πρόνοιας παρά η διάλυσή του. Η κοινωνική, πλέον, κρίση συνδέεται με την υψηλή ανεργία, τις τεχνολογικές αλλαγές και τη διεθνοποίηση των αγορών, την υψηλή ανταγωνιστικότητα με την επιβαλλόμενη πολιτική της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας. Επίσης, περικόπτονται τα έξοδα, μειώνονται οι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων και απολύει τους υπεράριθμους εργάτες. Με αποτέλεσμα την ακόμη μεγαλύτερη μείωση της αγοραστικής δύναμης και ακόμη μεγαλύτερη αύξηση της ανεργίας (Joll 2006).

⁶Σχετικά με την Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, διάβαζε <http://html.knowyourrights2008.org/el/universal-declaration-of-human-rights/60-years-of-history.html>, προσπελάσθηκε την 6η/6/2011 και <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>, προσπελάσθηκε την 6η/6/2011.

Το Ελληνικό Σύνταγμα θεωρείται ως ένα από τα πιο ολοκληρωμένα, σε θέματα που αφορούν το κράτος πρόνοιας. Σύμφωνα με τον Καθηγητή **Σωτηρόπουλο** (1999) παρά τις σημαντικές αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, το κράτος πρόνοιας υστερεί σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη - μέλη της Ε.Ε., ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τους φτωχούς, τις συντάξεις, τους νέους ανέργους και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Κάποια από τα δικαιώματα που κατακτήθηκαν οφείλονταν είτε στους διεκδικητικούς αγώνες των εργαζομένων είτε στις ιδιόμορφες πελατειακές σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί. Πάνω από όλα, όμως, η ελληνική οικογένεια συνέχιζε να αποτελεί το βασικό δίκτυ προστασίας και φροντίδας των μελών της και μάλιστα σε ένα κράτος το οποίο συνεχίζει να βασίζεται στην πολιτική των επιδομάτων (Roth, 2011, Trentin, 2000).

Οι αλλαγές είναι γρήγορες και δραματικές, οι επιδράσεις που δέχεται το κράτος είναι πολλές με αποτέλεσμα να μη γνωρίζει κανείς τι μέλλει γενέσθαι στα επόμενα χρόνια και ποια θα είναι η εξέλιξη του κράτους - πρόνοιας τόσο στη χώρα μας όσο και στα υπόλοιπα κράτη της Ε.Ε. Φαίνεται ότι στο μέλλον θα επικρατήσει μεγαλύτερη αστάθεια και κοινωνική ρευστότητα. Η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η φτώχεια όχι μόνο δεν εξαλείφονται αλλά, αντίθετα, αυξάνονται δραματικά. Η λύση δεν βρίσκεται στην ιδιωτικοποίηση της κοινωνικής προστασίας, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει επικουρικά στο κράτος πρόνοιας, γιατί θα συντελούσε στην κοινωνική αστάθεια (Sapir, 2006, Σακελλαρόπουλος, 1999).⁷

Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (Ε.Κ.Ε.), «η οικειοθελής δέσμευση των επιχειρήσεων για ένταξη στις επιχειρηματικές τους πρακτικές κοινωνικών δράσεων, που είναι πέρα και πάνω από όσα επιβάλλονται από τη νομοθεσία» στην εποχή της μετανεωτερικότητας, της παγκοσμιοποίησης, της απελευθέρωσης της αγοράς, της ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών, εν μέσω της οικονομικής κρίσης, θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Μια επιχείρηση εκτός από την προσήλωση στον οικονομικό της ρόλο οφείλει να είναι και κοινωνικά υπεύθυνα, καλός εταιρικός πολίτης και ευαισθητοποιημένη για τη διατήρηση και τη διασφάλιση των φυσικών πόρων και των ανθρώπινων πόρων. Η Ε.Κ.Ε. συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με τους πελάτες της, τις τοπικές κοινωνίες, τις ειδικές ομάδες πληθυσμού, τις πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, το περιβάλλον και τέλος, το ανθρώπινο δυναμικό. Ο πρόεδρος του Σ.Ε.Β. **Δ. Δασκαλόπουλος** ανέφερε ότι «σήμερα η Ε.Κ.Ε. μπορεί να συνεισφέρει καθοριστικά στην κοινωνική συνοχή». Η Ε.Κ.Ε. προϋποθέτει μια κοινωνία σταθερά προσανατολισμένη στις αξίες της ευθύνης, της συνεργασίας, του αναστοχασμού, της δημιουργικότητας, μιας κοινωνίας ανοιχτής στο διάλογο και συμβάλλει στην ανανέωση του θεσμικού πλαισίου για την υιοθέτηση ήπιων ρυθμίσεων (Ασπρίδης, 2009).

Το κράτος πρόνοιας είναι αναγκαίο να επιζητά αφενός την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, που θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας, άρα και νέες μορφές χρηματοδότησης και αφετέρου την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και σταθερότητας, με την ενίσχυση εκείνων των κοινωνικών στρωμάτων που χρήζουν άμεσης βοήθειας (χρηματικής ή και άλλης μορφής). Το κράτος πρόνοιας εξαρτάται άμεσα από τη δυνατότητα προσαρμογής της εθνικής οικονομίας των κρατών στα

⁷ Στην ιστοσελίδα του Δ.Ν.Τ. υπάρχουν αρκετές ερωτοαπαντήσεις για την Ελλάδα, μεταξύ των οποίων και για θέματα που αφορούν το κράτος πρόνοιας, <http://www.imf.org/external/lang/greek/np/exr/faq/greecefaqsg.htm#q9>, προσπελάστηκε την 9η/6/2011.

νέα παγκόσμια δεδομένα, από τον τρόπο με τον οποίο η αγορά εργασίας καθορίζει το επίπεδο της απασχόλησης και συμβάλλει στη χρηματοδότηση των κοινωνικών παροχών. Τέλος, θα ήταν δυνατό η ενεργοποίηση ειδικών, ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών και συμβούλων εργασίας σε εθελοντική βάση (Σιακαντάρης, 2010, Σακελλαρόπουλος, 1999, Τσουκαλάς, 1987).

«Μόνο να μη χάσουμε τη χαρά μας» όπως έγραφε ο **Ingmar Bergman** («Μαγική κάμερα», Κάκτος, Αθήνα, 1989).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abulafia, D., (2004), *Η Μεσόγειος στην ιστορία*, Πατάκης, Αθήνα.
- Ασπρίδης, Γ., (2009), ανακοίνωση με θέμα «*Η συμβολή της Ε.Κ.Ε. στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού των ελληνικών επιχειρήσεων*», 3^ο Συνέδριο Διοικητικών Επιστημόνων με θέμα : *Διοίκηση και Δημοκρατία : Ποιότητα, Αποτελεσματικότητα, Νομιμοποίηση*, Ρέθυμνο 8 - 10/10/2009 (η εισήγηση πρόκειται να δημοσιευθεί σε ειδικό τόμο από Σάκκουλα, Φθινόπωρο 2011).
- Βασιλείου, Θ., Σταματάκης, Ν., (2000), *Λεξικό επιστημών του ανθρώπου*, Gutenberg, Αθήνα.
- Βεργόπουλος, Κ., (1999), *Παγκοσμιοποίηση η μεγάλη χίμαιρα*, Νέα Σύνορα - Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα.
- Ewald, Fr., (2000), *Ιστορία του κράτους πρόνοιας*, Gutenberg, Αθήνα.
- Held, D., (2011), «Όχι νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, κοσμοπολίτικη δημοκρατία», συνέντευξη στον Χρ. Πολυχρονίου, *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 23/7/2011, σ. 24 - 29.
- Hessel, St., (2011), *Αγανακτήστε*, Πατάκης, Αθήνα.
- Jeffries, S., (2010), *Το κόστος και η πρόκληση της κρίσης του χρέους της Ευρωζώνης*, συνέντευξη του J. Habermas, στην ιστοσελίδα <http://www.solon.org.gr/index.php/ergatiko-kinima-oikonomia/120-ergatiko-kinima-oikonomia/2106-hubermas.html> (προσπελάσθηκε την 2α/6/2011).
- Joll, J., (2006), *Ευρώπη 1870 - 1970*, Βάνιας, Αθήνα
- Καθημερινή, (2005), *Παγκόσμια οικονομία δύο ταχυτήτων - Αισιοδοξία στην Ευρωζώνη - Ανησυχία για τις Η.Π.Α. εκφράζει μελέτη του Ι.Ο.Β.Ε.* http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyagor_1_21/08/2005_154023 (προσπελάσθηκε την 4η/6/2011).
- Καθημερινή, (2011), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο Φθινοπώρου 2010*, 27 Μαρτίου, (6), Αθήνα.
- Κονδύλης, Θ., (2010), 1929 - 1932 : Η παγκόσμια οικονομική κρίση και η ελληνική πτώχευση, EuroCapital <http://www.eurocapital.gr/index.php/permalink/13126.html> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011)
- Μανδραβέλης, Π., (2011), «Μια κρίση που αλλάζει βαθειά τον κόσμο», *Καθημερινή*, 14/8/2011, σ. 17.
- Marx, K., Engels, Fr., (2004), *Το μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Mazower, M., (2011), «Η κρίση στην Ελλάδα άρχισε από το 1990», συνέντευξη στη Μ. Πουρναρά, *Καθημερινή*, 17/7/2011, σ. 10.
- Μπότσαρης, Χ., (2002), «Οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης», *Φιλελεύθερη Έμφαση*, τ/χ. 11 (86 - 94).
- National Geographic, (2010), *Οι μεγάλες ανασυγκροτήσεις, 1900 - 1930 - 1950 : Η ανάκαμψη της Ελλάδας μετά τις οικονομικές θύελλες του 20^{ου} αιώνα*, Αθήνα.
- Εανθάκη, Αρ., (αχρ.), *Ψυχολογικές επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης*, στην ιστοσελίδα <http://www.dietup.gr/antras/psychikh-ygeia/3183-psyxologikes-epiptwseis-ths-oikonomikhs-yfeshs.html> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).

- Προβόπουλος, Γ., (2009), *Οι δύο παγκόσμιες κρίσεις (του 1929 και η σημερινή) και η ελληνική οικονομία : Μερικές κρίσιμες - και χρήσιμες - συγκρίσεις*, Ημερίδα του Ιδρύματος της Βουλής για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα, στην ιστοσελίδα http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/DispItem.aspx?Item_ID=103&List_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b (προσπελάσθηκε την 8η/6/2011).
- Ρόντος, Κ., Ράπανης, Ε., (2006), *Στατιστική έρευνα : Μέθοδοι και εφαρμογές*, Σιδέρης, Αθήνα.
- Roth, H., (2011), *Η παγκόσμια οικονομική κρίση : Επιπτώσεις και προοπτικές*, ομιλία στο Α.Π.Θ., <http://www.anixneuseis.gr/?p=9002> (προσπελάσθηκε την 4η/6/2011).
- Ρούκουνας, Εμ., (2005), *Η διεθνής διάσταση της Κοινωνίας των Πολιτών*, Ομιλία του Προέδρου της Ακαδημίας Αθηνών για τη διαδοχή στην Προεδρία, Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα (12 - 13).
- Σακελλαρόπουλος, Θ., (1999), *Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους*, τ. Α', Κριτική, Αθήνα.
- Sapir, A., (2006), «Globalization and the reform of european social models», *Journal of Common Market Studies*, Vol. 44. No 2, 375.
- Σιακαντάρης, Γ., (2010), *Ισότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ελευθερίες*, Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών - Policy Brief, τ. 4, Αθήνα.
- Stiglitz, J., Walsh, C., (2009), *Αρχές της μακροοικονομικής*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Συλλογικό, (2006), *Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 11 & 12, Αθήνα, Δομή Α.Ε.
- Σωτηρόπουλος, Δ., *Το καλειδοσκόπιο του κράτους - πρόνοιας στην Ελλάδα της δεκαετίας του 1990 (139 - 152)*, στο *Ματσαγγάνης, Μ.*, (1999), (επιμ.), *Προοπτικές του κοινωνικού κράτους στη νότια Ευρώπη*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Τσιάντος, Β., (2010), *Οι κοινωνικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης*, στην ιστοσελίδα, <http://www.k-tipos.gr/ktipos/detail.php?ID=810> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).
- Τσουκαλάς, Κ., (1987), *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Θεμέλιο, Β' έκδοση, Αθήνα.
- Trentin, Br., (2000), *Η μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και η πλήρης απασχόληση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Ψαλιδόπουλος, Μ., (2011), «Από την πτώχευση του 1893 στο Γουδί», *Καθημερινή*, 3/7/2011, σ. 26 - 27.

Websites

- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> (προσπελάσθηκε την 3η/6/2011).
- <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=11379&subid=2&pubid=59262992> (προσπελάσθηκε την 28η/4/2011).
- <http://www.econ.uoa.gr/UA/content/gr/Article.aspx?folder=483&office=16&article=575> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).
- <http://www.megaline.gr/2010-02-27-18-58-37/255-oi-epiptoseis-oikonomikhs-krisis-2010.html> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).
- <http://www.k-tipos.gr/ktipos/detail.php?ID=810> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).
- <http://www.dietup.gr/antras/psychikh-ygeia/3183-psyxologikes-epiptwseis-ths-oikonomikhs-yfeshs.html> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).
- <http://www.solon.org.gr/index.php/ergatiko-kinima-oikonomia/120-ergatiko-kinima-oikonomia/2106-hubermas.html> (προσπελάσθηκε την 2α/6/2011).
- <http://www.eurocapital.gr/index.php/permalink/13126.html> (προσπελάσθηκε την 28η/5/2011).
- <http://www.anixneuseis.gr/?p=9002> (προσπελάσθηκε την 4η/6/2011).

http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economyagor_1_21/08/2005_154023 (προσπελάσθηκε την 4η/6/2011).

<http://www.enet.gr/?i=news.el.politikh&id=281684>, (προσπελάσθηκε την 6η/6/2011).

<http://html.knowyourrights2008.org/el/universal-declaration-of-human-rights/60-years-of-history.html>, (προσπελάσθηκε την 6η/6/2011).

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>, (προσπελάσθηκε την 6η/6/2011).

<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE> (προσπελάσθηκε την 22α/9/2011).

<http://www.imf.org/external/lang/greek/np/exr/faq/greecefaqsg.htm#q9> (προσπελάσθηκε την 9η/6/2011).

http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Bank/News/Speeches/DispItem.aspx?Item_ID=103&List_ID=b2e9402e-db05-4166-9f09-e1b26a1c6f1b (προσπελάσθηκε την 8η/6/2011).

<http://www.minfin.gr/portal/el> (προσπελάσθηκε την 9η/6/2011).

<http://www.tovima.gr/world/article/?aid=363555>, (προσπελάσθηκε την 19η/8/2011).

<http://www.prosperity.com/country.aspx?id=GR>, (προσπελάσθηκε την 19η/8/2011).

<http://www.prosperity.com/rankings.aspx>, (προσπελάσθηκε την 19η/8/2011).

<http://www.prosperity.com/default.aspx>, (προσπελάσθηκε την 19η/8/2011)

<http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>, (προσπελάσθηκε την 5η/8/2011).

<http://www.insurancedaily.gr/blog/?p=19475>, (προσπελάσθηκε την 17^η/8/2011).

Συμπληρωματική βιβλιογραφία για περαιτέρω μελέτη

Aglietta, M., (2009), *Η οικονομική κρίση*, Πόλις, Αθήνα.

Βαρουφάκης, Γ., (2011), *Κρίσης λεξιλόγιο : Οι οικονομικοί όροι που μας καταδυναστεύουν*, Ποταμός, Αθήνα.

Cohen, D., και Askenazy, Ph., (2010), *Οικονομική κρίση: Αίτια και προοπτικές*, Πόλις, Αθήνα.

Δεμαθάς, Ζ., Καλαφάτης, Θ., και Σακελλαρόπουλος, Θ., (1991), *Νομισματικές κρίσεις και η κρατική διαχείρισή τους στην Ελλάδα 1880 - 1930*, Θεμέλιο, Αθήνα.

Δερτιλής, Γ., (1993), *Ατελέσφοροι ή τελεσφόροι. Φόροι και εξουσία στο νεοελληνικό κράτος*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Καλαφάτης, Θ., (1989), *Νόμισμα, πίστη, οικονομική ανάπτυξη. Ελληνική Οικονομία 1830 - 1930*, Σταμούλης, Πειραιάς.

Κλάιν, Ν., (2010), *Το δόγμα του σοκ - Η άνοδος του καπιταλισμού της καταστροφής*, Λιβάνης, Αθήνα.

Krugman, P., (2009), *Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της ύφεσης*, Καστανιώτης, Αθήνα.

Λαμπριανίδης, Λ., (2010), *Επενδύοντας στη φυγή - Η διαρροή επιστημόνων από την Ελλάδα την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Κριτική, Αθήνα.

Lewis, M., (2010), *Το μεγάλο σορτάρισμα - Ποντάροντας στην οικονομική καταστροφή*, Παπαδόπουλος, Αθήνα.

Μαρκεζίνης, Β., (2011), *Η Ελλάδα των κρίσεων*, Λιβάνης, Αθήνα.

Μητρόπουλος, Αλ., (2008), *Το τέλος του κοινωνικού κράτους - Αριστερά και συνδικάτα μπροστά στην απορρύθμιση*, Λιβάνης, Αθήνα.

Μουζέλης, Ν., «Οικονομία και κράτος την εποχή του Βενιζέλου», στο Βερέμης Θ. και Δημητρακόπουλος Οδ. (επιμ.), (1980), *Μελετήματα γύρω από τον Βενιζέλο και την εποχή του*, Αθήνα, Φιλιππούτης, Αθήνα (3-19).

Παπακωνσταντίνου, Π., (2010), *Επιστροφή στο μέλλον - Η κρίση του υπαρκτού καπιταλισμού και η Αριστερά*, Λιβάνης, Αθήνα.

- Πιζάνιας, Π., (1985), *Μισθοί και εισοδήματα στην Ελλάδα (1842-1923)*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα.
- Ramone, Ig., (2009), *Το απόλυτο κραχ - Η κρίση του αιώνα και η ανασυγκρότηση του μέλλοντος*, Εκδόσεις 21^{ου} αιώνα, Αθήνα.
- Roth, K. H., (2009), *Παγκόσμια Κρίση - Παγκόσμια Προλεταριοποίηση - Ανταπαντήσεις*, Αθήνα, στην ιστοσελίδα http://www.wildcat-www.de/gr/gr068_roth_krisis.pdf (προσπελάσθηκε 5η/8/2011).
- Serres, M., (2011), *Καιρός των κρίσεων*, Καλέντης, Αθήνα.
- Soros, G., (2008), *Η οικονομική κρίση του 2008 και η σημασία της*, Λιβάνης, Αθήνα.
- Τερζάκης, Φ., (2009), *Κρίση και ιδεολογίες στην αυγή του 21^{ου} αιώνα - Πολιτικά κείμενα IV*, Futura, Αθήνα.
- Τσοτσόρος, Σ., (1993), *Η συγκρότηση του βιομηχανικού κεφαλαίου στην Ελλάδα (1898-1939)*, τόμος πρώτος: *Η αργόσυρτη εκβιομηχάνιση*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα.
- Τράπεζα της Ελλάδας, (2009), *Η κρίση του 1929 και η ελληνική οικονομία*, ειδικά το πρώτο κεφάλαιο, Αθήνα.
- Τριανταφύλλου, Σ., (επιμ.), (2011), *Μανιφέστο των ανήσυχων οικονομολόγων*, Πόλις, Αθήνα.
- Χατζηιωσήφ, Χ., (1993), *Η γηραιά σελήνη: Η βιομηχανία στην Ελλάδα 1830-1940*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- www.debtocracy.gr, (2011), το Debtocracy αναζητά τα αίτια της κρίσης χρέους και προτείνει λύσεις που αποκρύπτονται. Στο ντοκιμαντέρ μιλούν, μεταξύ άλλων, ακαδημαϊκοί, δημοσιογράφοι, πολιτικοί και άλλοι (προσπελάσθηκε την 17^η/8/2011).